

واکاوی منابع آزا از منظر ادبیات فارسی

فرناز فتوحی اصفهانی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید بهشتی

farnazfotoohi@yahoo.com

احمد خاتمی

استاد زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید بهشتی

A_khatami@sbu.ac.ir

مهین ناز میردهقان

استاد زبان‌شناسی. دانشگاه شهید بهشتی

Mahinnaz.mirdehghan@gmail.com

احمد صفارمقدم

استاد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

As_moqaddam@yahoo.com

چکیده

ادبیات فارسی با وسعتی به طول بیش از ده قرن و تنوع کم‌نظیری از موضوعات و سبک‌های گوناگون و همچنین به دلیل پیوند ناگسستنی که با تمام ابعاد زندگی ایرانیان و زبان روزمره آنان دارد، منبعی مهم برای آموزش به خارجی‌ها است. اما تاکنون کمتر به کارکردهای آن در تألیفات آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان توجه شده است. هدف ما از این پژوهش تحلیل میزان و نوع به کارگیری ادبیات فارسی در کتاب‌های آزا است؛ می‌خواهیم بدانیم در این تألیفات به کدام نوع ادبی (نظم یا نثر) بیشتر اقبال نشان داده شده و کدام بخش از ادبیات حذف و یا با راهکاری همچون ساده‌سازی استفاده شده است؛ همچنین مؤلفان برای گزینش آثار ادبی از چه معیارها یا شاخصه‌هایی پیروی کرده‌اند؛ برای این منظور به واکاوی ۱۹۹ جلد کتاب آزای منتشر شده تا سال ۹۷ پرداختیم و این مجموعه را با محوریت ادبیات با رویکردی توصیفی-تحلیلی بررسی کردیم. از این تعداد، ۶ جلد کتاب، سراسر ادبی و ویژه آموزش ادبیات بودند. در ۸۰ جلد، از ادبیات به صورت پراکنده و یا با هدف کمک به آموزش زبان استفاده شده و در ۱۱۳ جلد از ادبیات فارسی هیچ بهره آموزشی برده نشده است. بدین ترتیب، جامعه هدف ما به ۸۶ جلد کتاب محدود شد. از این تعداد، ۴۶ جلد، از آثار ادبی به صورت ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند. ۵۷ جلد از شعر فارسی بهره برده‌اند. ۲۱ جلد برخی از قواعد ادبی را آموزش داده و فقط ۶ جلد برای گزینش آثار ادبی معیارهایی ارائه کرده‌اند.

www.anjomanfarsi.ir

کلیدواژه: منابع آزا، ادبیات فارسی، زبان فارسی، آموزش ادبیات.

مقدمه

استفاده از ادبیات در بحث آموزش زبان به خارجی‌ها، یکی از اصلی‌ترین چالش‌های پیش روی مؤلفان این حوزه است؛ زیرا این گونه زبانی، تفاوت‌هایی با گونه معیار دارد و ممکن است هدف زبان‌آموزی، که همانا فراگیری گونه معیار است را به تعویق بیندازد. اما به دلیل اهمیت، محبوبیت و ویژگی‌های منحصر به فردی که ادبیات فارسی دارد، می‌تواند در منابع خوانداری آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (آزا) مورد استفاده قرار گیرد. ادبیات فارسی گستره‌ای پهناور و متنوع از موضوعات، سبک‌ها و انواع مختلف و متفاوت است که گزینش اثر مناسب برای آموزش به خارجی‌ها از میان آن چندان آسان نیست. شناخت ظرایف زبانی، سبکی، محتوایی و بلاغی آثار ادبی، پیش از هر انتخاب، ضروری است. اما تاکنون در کتاب‌های چاپ شده آزا، به این ظرایف کمتر دقت شده و به جای گزینش‌های علمی، نو، متنوع و اصیل اغلب به ساده‌سازی، استفاده تکراری از آثار به کار رفته در تألیفات گذشته، به کارگرفتن آثار کودکانه و ابتدایی، گزینش‌های سلیقه‌ای و یا حذف اشعار و متون کهن روی آورده شده است؛ این در حالی است که یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های ادبیات فارسی آن است که ساختار دستوری زبان فارسی (فارسی نو) از

زمانی که آثار مکتوب ادبی از آن به جا مانده (قرن سوم) تا امروز (بیش از ده قرن)، جز اندکی در حوزه واژگان، کمتر تغییر و دگرگونی یافته است. این ویژگی مهم، دست مؤلف را برای گزینش‌هایی با تنوع بالا از میان انواع آثار با کمترین میزان ساده‌سازی باز می‌گذارد. «شاید کمتر زبانی در جهان یافت شود که صاحبان امروزی آن بتوانند متون بازمانده از گذشته تاریخی‌شان را بخوانند. اما ایرانیان نوشته‌های هزارسال پیش فارسی را هم می‌خوانند و می‌فهمند» (گودرزی، ۱۳۸۴: ۱۴۴). دیگر ویژگی منحصر به فرد ادبیات فارسی که ریشه در همین دیرینگی دارد، پیوند ناگسستنی آن با تمام ابعاد زندگی فارسی‌زبانان است، به نحوی که بسیاری از اشعار، عبارات و ساخت‌های ادبی بنابر موقعیتی خاص، در زبان روزمره آنان به کار گرفته می‌شود، مثل کنایات و تک یا نیم‌بیت‌های مشهور که حکم ضرب‌المثل یافته‌اند. «ایرانی همیشه چیزها را به صورت تصویر و ضرباهنگ احوال درون درمی‌یابد و با شعر می‌اندیشد. به نظر من در هیچ فرهنگ دیگری تفکر و شعر چنین همزیستی اعجاب‌آمیزی نداشته‌اند» (شایگان، ۱۳۹۳: ۱۷). برای نمونه برطبق پژوهشی در باب آموزش کنایه به غیرفارسی‌زبانان، معلوم شد «جملات کنایی بسامد وقوع بالایی در ایجاد ارتباط میان سخن‌گویان فارسی زبان دارند و به همین دلیل این جملات بخشی از مواد آموزشی زبان‌آموزان را تشکیل می‌دهند» (نیاورانی، ۱۳۸۳: ۱۰۲). این موضوع نشان از اهمیت آموزش آثار ادبی و برخی فنون و قواعد آن به غیرفارسی‌زبانان دارد؛ ولی ساده‌سازی‌های بی‌رویه ادبیات، عدم آموزش فنون و قواعد ادبی و حذف برخی از انواع ادبی مانند اشعار و منظومه‌ها به بهانه دشواری، از نادیده انگاشتن کارکرد و ضرورت آموزش ادبیات فارسی در آموزش زبان خبر می‌دهد؛ در ادامه این پژوهش خواهیم دید که نزدیک به ۵۷ درصد از منابع بررسی شده آرفا، از ادبیات فارسی برای آموزش زبان بهره نبرده‌اند. مشکل افزون‌تر آنکه اغلب مؤلفانی که به آموزش ادبیات روی آورده‌اند نیز، بدون مراجعه به نسخه اصلی منابع ادبی، از آثار تکراری بیشتر تألیف شده در کتاب‌ها، مجلات و یا روزنامه‌ها استفاده کرده‌اند. در این پژوهش برای درک وضعیت موجود آموزش ادبیات فارسی به غیرفارسی‌زبانان، تلاش کردیم تا با بررسی درسنامه‌های آرفا، میزان و نوع بهره‌مندی این تألیفات از ادبیات فارسی را بسنجیم و به پرسش‌های مهم زیر پاسخ دهیم.

پرسش‌های پژوهش

۱. از میان کتاب‌های بررسی شده در حوزه آرفا، چه تعداد از آثار ادبی استفاده کرده‌اند؟
۲. چه تعداد کتاب از ادبیات ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند؟
۳. چه تعداد کتاب از شعر فارسی بهره برده‌اند؟
۴. چه تعداد از تألیفات به آموزش فنون و قواعد ادبی روی آورده‌اند؟
۵. چه تعداد از تألیفات برای گزینش اثر ادبی، معیار و شاخصه‌ای داشته‌اند؟

چهارمین همایش ملی آموزش زبان فارسی - ۱۳۹۹

www.anjomanfarsi.ir

روش انجام پژوهش

در گردآوری داده‌های پژوهش از «کتابشناسی توصیفی آرفا» تألیف دبیرمقدم و دیگران (۱۳۹۶)، کتابشناسی معتبر در زمینه آرفا، استفاده کردیم. در آخرین ویرایش این کتاب، ۲۹۶ عنوان کتاب چاپ‌شده در ایران معرفی شده که از میان آنها، ۱۹ فرهنگ و واژه‌نامه، ۸ راهنمای معلم، ۲۰ کتاب کار و دفتر تمرین و همچنین ۱۰ عنوانی که به اطلاعات آنها دسترسی پیدا نکردند، از تحلیل و بررسی حذف شده‌اند (دبیرمقدم و دیگران، ۱۳۹۶: ۶۵). در این کتابشناسی، سایر آثار از شانزده منظر مورد بررسی قرار گرفته‌اند که عبارتند از: ۱. مقدمه کتاب، ۲. راهنمای معلم، ۳. تمرین، ۴. طول دوره تدریس، ۵. روش تدریس، ۶. نوع کتاب، ۷. زبان کمک‌رسان، ۸. سطح مخاطبان، ۹. گونه آموزشی، ۱۰. ضرورت وجود معلم برای تدریس کتاب، ۱۱. ابزار کمک آموزشی، ۱۲. تأکید بر مهارتی خاص، ۱۳. کتابنامه، ۱۴. روش ارائه تلفظ، ۱۵. تصاویر مورد استفاده در کتاب و ۱۶. روش ارائه معنی و توضیح کلمات و اصطلاحات. همانطور که می‌بینیم، این آثار از منظر ادبیات بررسی نشده‌اند؛ ما در این پژوهش، از مجموع کتاب‌های بررسی شده در کتابشناسی نامبرده، به انضمام تعدادی از کتاب‌های چاپ‌شده در سال ۱۳۹۷ و همچنین تعدادی از تألیفات خارج از ایران، به ۱۹۹ جلد (جدول ۱. پیوست) دسترسی پیدا کردیم و با روش کتابخانه‌ای و رویکردی توصیفی-تحلیلی، به بررسی آثار ادبی به کار رفته در آنها پرداختیم؛ ابتدا پس از بررسی‌های اولیه مجموع ۱۹۹ جلد کتاب را به سه دسته اصلی تقسیم کردیم: ۱. کتاب‌هایی سراسر ادبیاتی که صرفاً با هدف آموزش ادبیات تألیف شده‌اند (شش جلد کتاب) (جدول ۲). ۲. کتاب‌هایی که از

ادبیات به صورت پراکنده و یا با هدف آموزش زبان بهره برده‌اند^۱ (هشتاد جلد کتاب) (جدول ۳). ۳. سایر آثار که از هیچ اثر ادبی با اهداف آموزشی استفاده نکرده‌اند (صد و سیزده جلد کتاب). در ادامه، در راستای موضوع پژوهش، جامعه هدف، یعنی گروه اول و دوم (۸۶ عنوان کتاب) را از پنج منظر با محوریت ادبیات بررسی کردیم که در ادامه خواهد آمد.

جدول ۲. منابعی که صرفاً با هدف آموزش ادبیات تألیف شده‌اند:

عنوان	مؤلف / مؤلفان	ناشر	سال نشر
۱. فارسی بیاموزیم. جلد پنجم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه	۱۳۸۲
۲. برگزیده متون نثر فارسی	پگاه خدیش	نشر علم	۱۳۹۳
۳. شعر ساده فارسی	محمد دانشگر	سمت	۱۳۹۱
۴. داستان رستم و اسفندیار	ایرج شهبازی	نشر علم	۱۳۹۳
۵. سخن آشنا. بیست و پنج غزل از حافظ	ایرج شهبازی	نشر روزنه	۱۳۹۶
۶. با سی مرغ تا سیمرغ	ایرج شهبازی	نشر روزنه	۱۳۹۶

جدول ۳. منابعی که از ادبیات به صورت پراکنده و یا با هدف آموزش زبان استفاده کرده‌اند:

عنوان کتاب	مؤلف / مؤلفان	ناشر	سال انتشار شماره چاپ
۱. راهنمای زبان فارسی	رستم اف ل. ضیایک پور و یدالله ثمره	انتشارات بین المللی الهدی	۱۳۷۴. تهران
۲. لذت خواندن برای فارسی آموزان سطح پیش میانی و میانی	رضامراد صحرائی و دیگران	فاطمی	۱۳۹۵. تهران
۳. فارسی، زبان ایرانی	عباس یمینی شریف	نشر روش نو	۱۳۸۵. سوم تهران
۴. آموزش زبان فارسی. دوره پیشرفته. کتاب چهارم	یدالله ثمره	نشر بین المللی الهدی	۱۳۸۴. چهارم. تهران
۵. زودآموزی و تندآموزی مکالمات روزمره انگلیسی، فارسی، عربی	مجید صالح	نوند	۱۳۷۴. سوم. تهران
۶. آموزش زبان فارسی دوره متوسط. کتاب سوم	یدالله ثمره	نشر بین المللی الهدی	۱۳۸۴. چهارم. تهران
۷. خودآموز جامع و مصور فارسی برای ترک زبانان ترکی استانبولی	جمشید صالحپور	نشر لاله. تبریز	۱۳۷۲. تهران
۸. زبان انقلاب. کتاب چهارم	مرکز آموزش زبان فارسی طلاب غیر ایرانی	مرکز جهانی علوم انسانی	قم. ۱۳۷۶
۹. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ۵	مرکز آموزش زبان فارسی طلاب غیر ایرانی	مرکز جهانی علوم انسانی	قم. ۱۳۸۴

^۱ در این گروه آثاری که به آموزش ضرب‌المثل‌ها پرداخته‌اند و یا با پرهیز از ذکر اصل اثر ادبی تنها به ساده‌سازی روی آورده‌اند نیز قرار دارند.

۱۰. زبان انقلاب. کتاب ششم	مرکز آموزش زبان فارسی سی طلاب غیر ایرانی	مرکز جهانی علوم انسانی	۱۳۷۶. قم
۱۱. مکالمات روزمره به سه زبان (فارسی-قزاقی-روسی)	رستم اف	دانشگاه تهران	۱۳۷۴. تهران
۱۲. درس فارسی	تقی پورنامداریان	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	۱۳۸۴. پنجم. تهران
۱۳. دریچه‌ای به زبان فارسی	رستم اف	نشر بین المللی الهدی	۱۳۷۳. تهران
۱۴. فارسی حرف بز نیم (فارسی آسان ۱)	الله وردی آذری نجف آباد	آیین اندیشه	مشهد. ۱۳۷۹
۱۵. آموزش زبان فارسی	صدیقه بنائی	مؤلف	چاپ دوم/ تهران ۱۳۸۴
۱۶. دوره آموزش زبان فارسی. ج ۲	مهدی ضرغامیان	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	چاپ دوم. ۱۳۷۷. تهران
۱۷. دوره آموزش زبان فارسی. ج ۳	مهدی ضرغامیان	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	تهران. ۱۳۸۰
۱۸. فارسی بیاموزیم. جلد چهارم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه	تهران. ۱۳۸۲
۱۹. آموزش فارسی برای خارجی‌ان	سیامک دارابی و همکاران	نیک نگار	لاهیجان. چاپ سوم ۳۸۵
۲۰. فارسی بیاموزیم. جلد دوم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه	چاپ دوم. تهران ۱۳۸۳
۲۱. فارسی آسان برای عرب زبانها	روح الله هادی	نشر شورا	تهران. ۱۳۸۲
۲۲. خواندن و درک متون فارسی برای دانشجویان خارجی	امیررضا و کیلی فرد و راشین مدنی	موسسه پژوهشی پارسیان فرهیخته با همکاری نشر پرک	تهران. ۱۳۸۰
۲۳. فارسی بیاموزیم. جلد سوم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه	تهران. ۱۳۸۲
۲۴. زبان فارسی برای فارسی آموزان قزاق	نلیبایوا. آ	مرکز گسترش زبان و ادبیات فارسی	تهران. ۱۳۸۳
۲۵. سعدی	لیلا سیدقاسم	کانون زبان ایران	تهران. ۱۳۸۴
۲۶. آموزش زبان فارسی به ترکی آذری	تهمینه رستم اوا	نشر دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	تهران. ۱۳۷۶
۲۷. فارسی به فارسی	شکوفه شهیدی و دیگران	دانشگاه تهران	چاپ سوم/ ۱۳۹۱ تهران
۲۸. آموزش زبان فارسی. کتاب ۶	س. ف. رسولی موسوی	جامعه الزهرا	تهران. ۱۳۸۷
۲۹. آموزش زبان فارسی. کتاب ۳	س. ف. رسولی موسوی	جامعه الزهرا	تهران. ۱۳۸۷
۳۰. آموزش فارسی به فارسی. کت اب ۶	اصغر فردی و دیگران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	چاپ دوم/ ۱۳۹۵. تهران

۳۱. آموزش فارسی به فارسی. کت اب ۵	اصغر فردی و دیگران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	چاپ دوم / ۱۳۹۶. تهران
۳۲. نگارش مقدماتی زبان فارسی	غلامحسین غلامحسین زاده	انتشارات سمت	۱۳۸۹. تهران
۳۳. آموزش نوین زبان فارسی. ج ۱ لد ۱	احسان قبول	مؤلف	۱۳۸۹. مشهد
۳۴. اصول نگارش ساده فارسی	غلامحسین غلامحسین زاده	انتشارات سمت	چاپ دوم / ۱۳۹۱. تهران
۳۵. آموزش نوین زبان فارسی. ج ۲ لد ۲	احسان قبول	مؤلف	۱۳۸۹. مشهد
۳۶. آموزش فارسی به فارسی. جلد ۳	اصغر فردی و دیگران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	تهران ۱۳۹۳
۳۷. درسنامه معرفت	بهاء الدین اسکندری	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	قم. ۱۳۹۱
۳۸. تعلم اللغة الفارسیه من دون معلم	دارالزهرا		قم. ۱۳۸۷
۳۹. مهارت در نوشتن	بهاء الدین اسکندری	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	تهران ۱۳۹۳
۴۰. نشر ساده فارسی	مهزود فاضلی	انتشارات سمت	چاپ سوم. ۱۳۹۶
۴۱. آموزش مقدماتی زبان فارسی	حسین هاجری	انتشارات سمت	تهران ۱۳۹۱
۴۲. آموزش زبان فارسی برای روس زبانان	ولادیمیر ایوانف	-	تهران ۱۳۷۸
۴۳. سامان سخن	محمود مهرآوران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	چاپ دوم. قم. ۱۳۹۵
۴۴. آموزش زبان فارسی برای اسپا نیایی زبانها	آذر رشیدی	نشر اشاره	تهران ۱۳۹۳
۴۵. آموزش فارسی برای عرب زبانها. کتاب سوم	وحید سبزیان پور و صدیقه رضایی	نشر یاردانش	تهران ۱۳۹۴
۴۶. درآمدی بر دستور زبان فارسی	ویلر م. تکستون	انتشارات سروش	تهران ۱۳۵۷
۴۷. ۲۰۰۰ موضوع برای گفتگو	نانسی ال زلمن. ترجمه امیررضا و کیلی فرد و لیدا جعفر و ندگیگلو	جهاد دانشگاهی قزوین	تهران ۱۳۹۶
۴۸. زبان فارسی. جلد سوم: ایران امروز	احمد صفارمقدم	شورای گسترش زبان و ادب یات فارسی	چاپ سوم / ۱۳۹۰. تهران
۴۹. زبان فارسی. جلد چهارم: تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران	احمد صفارمقدم	شورای گسترش زبان و ادب یات فارسی	تهران ۱۳۸۶
۵۰. فارسی برای غیر فارسی زبانان	ثمینه باغچه بان	وزارت فرهنگ و هنر	تهران ۱۳۵۰
۵۱. معلم اللغة الفارسیه	حسین محقق	مکتب الاسدی	تهران ۱۳۴۹

۵۲. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ۴	احمد زهرایی و اصغر فردی	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	چاپ چهارم. ۱۳۹۳/قم
۵۳. آموزش فارسی به فارسی. کت اب ۶	مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی	مرکز جهانی علوم اسلامی	قم. ۱۳۸۳
۵۴. آموزش زبان فارسی برای آلمانی زبانها	بزرگ علوی و مانفرد لورنز	پرسش	۱۳۵۵. آبادان
۵۵. فارسی آسان. کتاب چهارم	علاء الدین بازارگادی	رهنما	چاپ سوم. ۱۳۹۰
۵۶. ضرب المثلهای مشترک فارسی - ترکمنی	قندیم قربانف	بین المللی الهدی	تهران. ۱۳۸۴
۵۷. خواندن و درک مطلب فارسی . دوره پایه	فاطمه جعفری و دیگران	مؤسسه لغت نامه دهخدا	تهران. ۱۳۹۱
۵۸. آموزش نوین زبان فارسی. ج ۳ لد	احسان قبول	مؤلف	چاپ دوم. ۱۳۹۳. مشهد
۵۹. مقدمه فی اللغة الفارسیه	محسن رائی	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	تهران. ۱۳۷۹
۶۰. آموزش نوین فارسی. جلد چهارم	احسان قبول	مؤلف	چاپ دوم. ۱۳۹۳. مشهد
۶۱. فارسی برای انگلیسی زبانان. کتاب دوم	منوچهر ستوده	انتشارات دانشگاه تهران	تهران. ۱۳۴۴
۶۲. متون فارسی دوره مقدماتی	محمد علی آذرشب	نشر الهدی	تهران. ۱۳۸۳
۶۳. آموزش زبان فارسی	تهمینه رستم اوا	انتشارات بین المللی الهدی	تهران. ۱۳۸۶
۶۴. آموزش زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان. جلد دوم	جلیل بانان صادقیان	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	چاپ دوم. ۱۳۷۷
۶۵. دوره آموزش زبان فارسی. جلد ۱	مهدی ضرغامیان	شورای گسترش زبان و ادب	تهران. ۱۳۷۶
۶۶. فارسی نوشتاری گفتاری (۱) با تکیه به فرهنگ و هنر ایران	حامد رضیئی	شورای گسترش زبان و ادب فارسی	تهران. ۱۳۸۷
۶۷. فارسی به فارسی	شکوفه شهیدی	دانشگاه تهران	تهران. اول
۶۸. همای و همایون	ابوذر کریمی	کانون زبان ایران	تهران. ۱۳۸۴
۶۹. شیرین و فرهاد	ابوذر کریمی	کانون زبان ایران	تهران. ۱۳۸۴
۷۰. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۵	احسان قبول	مؤلف	۱۳۹۴. مشهد
۷۱. خواندن و درک مطلب فارسی . دوره میانی	فاطمه جعفری. اعظم السادات نوابی	مؤسسه لغت نامه دهخدا	تهران. ۱۳۹۳
۷۲. آموزش واژگان فارسی. پیشرفته	نظام عمادی	ایلاف	۱۳۸۵. شیراز

۷۳. فارسی امروز برای دانشجویان خارجی. کتاب دوم (فارسی دلپذیر)	مؤید شیرازی	دانشگاه شیراز	۱۳۷۱. شیراز
۷۴. چهار داستان کوتاه از شاهنامه	اکرم قربانی	کانون زبان ایران	۱۳۸۵. تهران
۷۵. مدیر مدرسه	تلخیص عسگری	کانون زبان ایران	۱۳۸۸. تهران
۷۶. قصه‌های گلستان	ناصر طاهر نیا	کانون زبان ایران	۱۳۸۵. تهران
۷۷. بیژن و منیژه	مصطفی موسوی	کانون زبان ایران	۱۳۸۶. تهران
۷۸. دژ هوش ربا	مصطفی موسوی	کانون زبان ایران	۱۳۸۵. تهران
۷۹. پروین اعتصامی	مرضیه ازگلی	کانون زبان ایران	۱۳۸۴. تهران
۸۰. داستان‌هایی از گلستان	اکرم قربانی	کانون زبان ایران	۱۳۸۵. تهران

پیشینه پژوهش

تاکنون بررسی‌های موردی با جامعه آماری محدود در باب استفاده از ادبیات در تألیفات آزفا انجام شده است. مثلاً حقی و عبدالکریمی (۱۳۹۵) در مقاله‌ی «بررسی میزان بهره‌گیری از متون ادبی در درسنامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان»، ده درسنامه در بیست جلد کتاب و اصغرپور ماسوله (۱۳۹۷) در رساله دکتری خود چهل درسنامه را از منظر ادبیات مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند.

در زمینه آموزش ادبیات فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز پژوهش‌هایی انجام شده است. پایان‌نامه رضای‌یزدی (۱۳۸۰) پس از بحث در باب موافقان و مخالفان استفاده از ادبیات در آموزش زبان، با معرفی انواع ادبی مناسب برای فارسی‌آموزان مانند داستان کوتاه و...، به ارائه درسنامه‌هایی ساده، حاوی نکات فرهنگی می‌پردازد. پایان‌نامه متمر (۱۳۸۲) پس از بررسی و تحلیل، داستان کوتاه را مناسب‌ترین متن ادبی برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان معرفی می‌کند. اسماعیلی (۱۳۸۳) در پایان‌نامه خود با تکیه بر آموزش نکته‌های فرهنگی در بحث زبان‌آموزی، ضرورت استفاده از آثار ادبی را متذکر می‌شود ولی آموزش ادبیات را هدف اصلی نمی‌داند؛ بلکه بر ارزش فرهنگی این آثار تأکید می‌کند. پایان‌نامه معیزی (۱۳۸۰) با تأکید بر استفاده از ادبیات در بحث آزفا، بر اهمیت گزینش صحیح متون ادبی خوانداری پای می‌فشارد ولی جز از سطح معرفی معیارهای کلی گزینش، فراتر نمی‌رود. پایان‌نامه ضرغامی (۱۳۸۴) با توجه به کارکرد ادبیات در بحث آموزش زبان، به ارائه متون ادبی ساده و خلاصه شده می‌پردازد. در بخشی از همین پایان‌نامه، کتاب‌های آموزش زبان فارسی که به زبان‌های دیگر نوشته شده‌اند بررسی شده؛ در این کتاب‌ها نیز به صورت انگشت‌شمار از متون ادبی بهره برده شده، متونی بر مبنای سادگی کودکان و یا تنها محدود به استفاده از ضرب‌المثل‌ها. فرخ (۱۳۸۰) در پژوهش خود به اهمیت ساده‌سازی متون ادبی اشاره کرده و آن را برای درک مطلب خواندن زبان‌آموزان مفید می‌داند. پایان‌نامه علاءالدین (۱۳۸۹) بر استفاده از ادبیات تأکید کرده و متون نثر توصیفی معاصر را به دلیل نزدیکی به زبان و فرهنگ مردم عصر حاضر، مناسب‌ترین گزینه ادبی برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان دانسته و استفاده از شعر کهن را به دلیل واژگان متروک و دشوار و زبان هنری و پر آرایه، رد می‌کند. پایان‌نامه حقی کومله (۱۳۹۳) نیز بر اصل ساده‌سازی در استفاده از متون ادبی در آزفا تأکید می‌کند و استفاده از شعر را به دلیل مخیل بودن و ساختار زبانی نامرتب، برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان دشوار می‌داند. مقاله‌هایی نیز به بررسی استفاده از ادبیات در بحث آزفا پرداخته‌اند، مانند عشقوی (۱۳۹۰) و تقوی و هادی‌زاده (۱۳۹۶) و... که هر یک با نگاهی خاص، موضوعی محدود را در زمینه آموزش ادبیات فارسی به غیرفارسی‌زبانان بررسی کرده‌اند. در مجموع اغلب پژوهش‌های انجام‌شده پیرامون آموزش ادبیات فارسی به غیرفارسی‌زبانان، به ارائه مباحث کلی بسنده و کمتر به ظرفیت‌ها و شاخصه‌های ویژه ادبیات فارسی و قابلیت‌های آموزشی فراوانی که این آثار دارند توجه کرده‌اند.

مبانی نظری

تعریف ادبیات مانند هر هنر دیگری دشوار است. تاکنون تلاش‌های بسیاری از سوی منتقدان شرق و غرب برای شناخت اثر ادبی صورت گرفته است. از مجموع آرای آنان می‌توان به این تعریف رسید که «ادبیات عبارتست از آنگونه سخنانی که از حد سخنان عادی برتر و والاتر بوده است و مردم آن سخنان را درخور ضبط و نقل دانسته‌اند و از خواندن و شنیدن آنها دگرگونه گشته‌اند و احساس غم و شادی یا لذت و الم کرده‌اند و این سخنان ناچار با سخنان مکرر و عادی تفاوت دارد و از آن سخنان برترست» (زرین کوب، ۱۳۶۹: ۸). به عبارت دیگر می‌توان ادبیات را حاصل پیوند هنری لفظ زیبا و معنی فاخر تلقی کرد؛ به همین خاطر است که گفته شده: «معنی و ساخت دارایی‌های آثار ادبی هستند» (کالر، ۱۳۸۸: ۱۶۱). ما در این پژوهش ادبیات را در معنای عام آن^۱ تلقی کرده و هشتاد و شش جلد کتابی را که به طور کامل یا به صورت پراکنده از ادبیات بهره برده‌اند، از چهار محور ادبی دیگر، مورد بررسی قرار داده‌ایم:

۱. «تألیفاتی که از ادبیات به شکل ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند». برای محققان حوزه آموزش زبان، حذف ادبیات آسان نیست؛ اما از سویی دیگر اغلب این آثار زبانی کهن دارند و برای آموزش دشوارند؛ مثلاً در مقاله خطیب و رحیمی (۲۰۱۲، ۳۳) به نقل از مک‌کی (Mc kay) (۱۹۸۲) می‌خوانیم که ادبیات ساختار زبانی پیچیده دارد و به همین خاطر برای آموزش زبان مناسب نیست. پی.ای.سل (P.A.Sell) (۲۰۰۵، ۸۷) و جی. ریورول (J.E. Riverol) (۱۹۹۱، ۶۶) نیز ادبیات را از زبان روزمره سخنوران دور می‌دانند و به همین خاطر با استفاده از آن مخالفت می‌کنند. یکی از راه‌های غلبه بر این مشکل، ساده‌سازی متون ادبی است؛ بدین معنی که عبارات و اشعار ادبی با کمی تغییر در واژگان و ساختار نحوی، به زبان امروزی بازنویسی شوند. «بازنویسی یعنی به زبان امروزی درآوردن متون کهن فارسی، به طوری که کهنگی زبان اثر کهن گرفته شود» (پایور، ۱۳۸۰: ۱۴). در واقع در ساده‌سازی، مؤلفه‌های دشوار و غریب متون، به معادل‌های امروزی و رایج آن تبدیل می‌شوند و ساختار کلی متن دست‌نخورده باقی می‌ماند. البته ساده‌سازی همیشه موافقان و مخالفانی نیز داشته است؛ یکی از مخالفان ساده‌سازی هانی‌فیلد (Honeyfield) (۱۹۷۷) معتقد است که ساده‌سازی نحوی مفاهیم را ضعیف و آبکی می‌کند و از ارزش واقعی آنها می‌کاهد؛ همچنین فهم و توانایی خوانش را کاهش می‌دهد (به نقل از برومفیت و کارتر، ۲۰۰۰: ۱۹۳). ویاوین سنت (Vincent) (۱۹۸۸) معتقد است که متن‌های ادبی به ندرت قابل ساده‌سازی هستند و اگر ساده شوند هدفشان را از دست می‌دهند (به نقل از فرخ، ۱۳۸۰: ۵۱). اما این شیوه موافقانی نیز دارد؛ برای مثال در دو پژوهشی که در دانشگاه شهید بهشتی توسط فرخ (۱۳۸۰) و ضرغامی (۱۳۸۴) انجام شده، بر اهمیت ساده‌سازی در استفاده از متون ادبی تأکید شده و بیان داشته‌اند که ساده‌سازی درک مطلب خواندن را تقویت می‌کند.

۲. «کتاب‌هایی که از شعر فارسی استفاده کرده‌اند». برخی برآنند که فهم شعر برای خارجی‌ها دشوار و غیرضروری است؛ مثلاً ویدوسون (Vidosan) (۱۹۸۴) معتقد است فاصله گرفتن از معیارهای زبان، از ویژگی‌های شعر است و شعر اغلب قواعد زبان را درهم می‌شکند و همین موضوع مانع زبان‌آموزی می‌شود (به نقل از لازار، ۱۳۸۰: ۱۴۵). پاولی (Povey) نیز یکی از موانع اصلی استفاده از آثار ادبی به‌ویژه شعر را مانع زبانشناختی می‌داند (مورسیا و هیلز، ۱۳۷۸: ۱۲۳). در پایان‌نامه اصغرپورماسوله (۱۳۹۷، ۱۲۱) می‌بینیم که طی تحقیقات انجام شده، بیشتر فارسی‌آموزان، شعر را دشوارتر از نثر دانسته و رغبت چندانی به فراگیری آن نداشته‌اند. از سویی دیگر برخی از پژوهشگران، بر استفاده از شعر و فواید بسیار آن در کلاس‌های آموزش زبان تأکید می‌کنند. مثلاً رضای‌یزدی (۱۳۸۰، ۳۲) معتقد است که تلاش برای فهم شعر به زبان‌آموزان دوره پیشرفته اجازه تمرین زبانشناختی پیچیده را می‌دهد. در همین پژوهش به نقل از خطیب (۲۰۰۰) می‌خوانیم که دلیل علاقه اندک زبان‌آموزان به شعر به دلیل روش تدریس نامؤثری است که در گذشته به کار رفته است، نه خود شعر (همان، ۳۳).

۳. «کتاب‌هایی که در کنار استفاده از اثر ادبی، قواعد ادبی را نیز آموزش داده‌اند». بسیاری از اشعار و عبارات ادبی چنان میان فارسی‌زبانان قبول عام یافته که بخش زیادی از فرهنگ گفتاری آنان را به خود اختصاص داده‌اند. به صورت کلی تمام جوانب حیات مادی و معنوی ایرانیان با ادبیات، به‌ویژه شعر، عجین است؛ غیر از نمونه‌های ادبی پرشمار در زبان روزمره فارسی‌زبانان، شیء‌نگاری‌ها^۲ که شامل یادگارنویسی روی دیوار، درخت، اسکناس و... ماشین‌نوشته‌ها و گورنوشته‌ها می‌شود، اشعار عامه مثل

^۱ به معنی هر اثر مکتوب فارسی که یکی از ویژگی‌های زیبایی کلام یا معنای فاخر را دارا باشد.

^۲ برای اطلاعات بیشتر ر.ک به ذوالفقاری (۱۳۹۴)

لالایی‌ها، بازی‌ها، تبلیغات و... بخشی از ادبیات عامه فارسی‌زبانان محسوب می‌شوند که در همه آنها فنون ادبی نقشی پررنگ دارد. به همین دلیل آموزش برخی شاخصه‌های زبانی و بلاغی گونه ادبی به غیرفارسی‌زبانانی که قصد یادگیری متداول‌ترین شکل زبان و برقراری ارتباط با فارسی‌زبانان را دارند، ضروری است.

۴. «آثاری که برای گزینش آثار ادبی، معیارهایی داشته و به تشریح آنها پرداخته‌اند». همانطور که پیشتر گفتیم گزینش اثر ادبی مناسب برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان به دلیل گستردگی و تنوع موضوعات، سبک‌ها و انواع ادبی، دشوار است و لازم است مؤلفان متناسب با هدف، سطح و علاقه فارسی‌آموزان معیارهایی داشته و بر آن اساس دست به انتخاب بزنند.

بحث و بررسی

۱. کتاب‌هایی که از ادبیات به صورت ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند (جدول ۴):

اساساً بازنویسی با خلاصه‌نویسی و بازگردانی متفاوت است، اما در این پژوهش منظور از ساده‌سازی معنای عام آن است، یعنی هر شکلی از تبدیل متن ادبی به متنی ساده‌تر و امروزی‌تر، اعم از بازنویسی، بازآفرینی و بازگردانی^۱ و حتی خلاصه‌نویسی؛ زیرا این آثار گرچه که از هرگونه زیبایی لفظی عاری‌اند و در محدوده تعریف ادبیات نمی‌گنجد، ولی ریشه و خاستگاه ادبی دارند. مجموع این آثار، ۴۶ جلد از مجموع ۸۶ جلد (۵۳ درصد) است.

جدول ۴. کتاب‌هایی که از ادبیات به صورت ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند:

عنوان کتاب	مؤلف / مؤلفان	ناشر	سال انتشار شماره چاپ
۱. لذت خواندن برای فارسی آموزان سطح پیش میانی و میانی	رضامراد صحرايي و ديگران	انتشارات فاطمی	چاپ اول / ۱۳۹۵
۲. آموزش زبان فارسی دوره متوسطه - کتاب ۳	یدالله ثمره	نشر بین المللی الهدی	چاپ چهارم / ۱۳۸۱
۳. درس فارسی	تقی پورنامداریان	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	چاپ پنجم / ۱۳۸۴
۴. دریچه‌ای به زبان فارسی	رستم اف	انتشارات بین المللی الهدی	۱۳۷۳
۵. آموزش زبان فارسی	صدیقه بنائی	مؤلف	چاپ دوم / ۱۳۸۴
۶. دوره آموزش زبان فارسی. جلد سوم	مهدی ضرغامیان	شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	۱۳۸۰
۷. فارسی بیاموزیم. جلد چهارم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه	۱۳۸۲
۸. آموزش فارسی برای خارجیان	سیامک دارابی و همکاران	نشر نیک نگار. لاهیجان	چاپ سوم / ۱۳۸۵
۹. فارسی آسان برای عرب زبان‌ها	روح الله هادی	نشر شورا	۱۳۸۲
۱۰. سعدی	لیلا سید قاسم	نشر کانون زبان ایران	۱۳۸۴
۱۱. آموزش زبان فارسی به ترکی آذری	تهمینه رستم اوا	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	۱۳۷۶
۱۲. فارسی به فارسی	شکوفه شهیدی و دیگران	انتشارات دانشگاه تهران	چاپ سوم / ۱۳۹۱
۱۳. آموزش زبان فارسی. کتاب ششم	س.ف. رسولی	نشر جامعه الزهرا	۱۳۸۷
۱۴. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ششم	اصغرفردی و دیگران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	چاپ دوم / ۱۳۹۵

^۱ برای درک تفاوت این سه ر.ک به کتاب پایور (۱۳۸۰)

۱۳۸۹	مؤلف	احسان قبول	۱۵. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۲
۱۳۹۳	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	اصغر فردی و دیگران	۱۶. آموزش فارسی به فارسی. جلد سوم
۱۳۹۳	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	بهاء الدین اسکندر ی	۱۷. مهارت در نوشتن
چاپ سوم/۱۳۹۶	انتشارات سمت	مهیود فاضلی	۱۸. نثر ساده فارسی
۱۳۹۱	انتشارات سمت	حسین هاجری	۱۹. آموزش مقدماتی زبان فارسی
۱۳۷۸	-	ولادیمیر ایوانف	۲۰. آموزش زبان فارسی برای روس زبانان
۱۳۹۳	نشر اشاره	آذر رشیدی	۲۱. آموزش زبان فارسی برای اسپانیایی زبانها
۱۳۹۴	نشر یاردانش	وحید سبزیان پورو صدیقه رضایی	۲۲. آموزش فارسی برای عرب زبان ها. کتا ب ۳
۱۹۷۶	پرسش	بزرگ علوی و مانفرد لورنز	۲۳. آموزش زبان فارسی برای آلمانی زبانها
چاپ سوم/۱۳۹۰	نشر رهنما	علاء الدین بازارگادی	۲۴. فارسی آسان. کتاب چهارم
۱۳۸۳	نشر الهدی	محمد علی آذر شب	۲۵. متون فارسی دوره مقدماتی
۱۳۸۶. تهران	انتشارات بین المللی الهدی	تهمینه رستم اوا	۲۶. آموزش زبان فارسی
چاپ دوم/۱۳۷۷	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	جلیل بانان صادقیان	۲۷. آموزش زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان. جلد ۲
چاپ اول/۱۳۸۴	دانشگاه تهران	شکوفه شهیدی	۲۸. فارسی به فارسی
۱۳۹۳	نشر علم	ایرج شهبازی	۲۹. داستان رستم و اسفندیار
۱۳۹۶	نشر روزنه	ایرج شهبازی	۳۰. سخن آشنا. بیست و پنج غزل از حافظ
۱۳۹۶	نشر روزنه	ایرج شهبازی	۳۱. با سی مرغ تا سیم مرغ
چاپ اول/۱۳۷۴	انتشارات بین المللی الهدی	رستم اف. ل. ضی ابک پور ویدالله ثمر	۳۲. راهنمای زبان فارسی
۱۳۴۴	انتشارات دانشگاه تهران	منوچهر ستوده	۳۳. فارسی برای انگلیسی زبانان. کتاب ۲
۱۳۵۰	وزارت فرهنگ و هنر	ثمینه باغچه بان	۳۴. فارسی برای غیر فارسی زبانان
ق.م. ۱۳۹۱	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	بهاء الدین اسکندر ی	۳۵. درسنامه معرفت
مشهد. ۱۳۹۴	مؤلف	احسان قبول	۳۶. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۵
۱۳۹۳	مؤسسه لغت نامه دهخدا	فاطمه جعفری و اعظم السادات نوا بی	۳۷. خواندن و درک مطلب فارسی. دوره میانی
۱۳۷۱	دانشگاه شیراز	مؤید شیرازی	۳۸. فارسی امروز. برای دانشجویان خارجی. کتاب دوم. فارسی دلپذیر
۱۳۸۵	کانون زبان ایران	اکرم قربانی	۳۹. داستان هایی از گلستان
۱۳۸۴	کانون زبان ایران	مرضیه ازگلی	۴۰. پروین اعتصامی
۱۳۸۵	کانون زبان ایران	مصطفی موسوی	۴۱. دژ هوش ربا

۱۳۸۶	کانون زبان ایران	مصطفی موسوی	۴۲. بیژن و منیژه
۱۳۸۵	کانون زبان ایران	ناصر طاهرنیا	۴۳. قصه‌های گلستان
۱۳۸۵	کانون زبان ایران	اکرم قربانی	۴۴. چهار داستان کوتاه از شاهنامه
۱۳۸۴	کانون زبان ایران	ابوذر کریمی	۴۵. همای و همایون
۱۳۸۴	کانون زبان ایران	ابوذر کریمی	۴۶. شیرین و فرهاد

۲. کتاب‌هایی که از شعر استفاده کرده‌اند (غیر از مثل‌ها) (جدول ۵):

با وجود تمام نظرات مخالف و موافق، شعر، رکن اصلی و جدایی‌ناپذیر ادبیات فارسی است و به دلیل ویژگی‌های زبانی و محتوایی منحصر به فرد، در ۵۷ جلد کتاب (۶۶ درصد) از شعر بهره برده شده است.

جدول ۵. کتاب‌هایی که از شعر استفاده کرده‌اند:

سال نشر شماره چاپ	ناشر	مؤلف/مؤلفان	عنوان کتاب
چاپ اول/ ۱۳۷۴	انتشارات بین‌المللی الهدی	رستم‌اف ل. ضیابک‌پورو یدالله ثمره	۱. راهنمای زبان فارسی
چاپ سوم/ ۱۳۸۵	نشر روش نو	عباس یمینی شریف	۲. فارسی، زبان ایرانی
چاپ چهارم/۱۳ ۸۴	نشر بین‌المللی الهدی	یدالله ثمره	۳. آموزش زبان فارسی. دوره پیشرفته. کت اب ۴
چاپ چهارم/۱۳ ۸۴	نشر بین‌المللی الهدی	یدالله ثمره	۴. آموزش زبان فارسی. دوره متوسطه- کتاب ۳
تبریز-۱۳۷۲	نشر لاله	جمشید صالح‌چپور	۵. خودآموز جامع و مصور فارسی برای ترک زبانان ترکی استانبولی
۱۳۷۶. قم	مرکز جهانی علوم انسانی	-	۶. زبان انقلاب. کتاب چهارم
۱۳۸۴. قم	مرکز جهانی علوم انسانی	-	۷. آموزش فارسی به فارسی. کتاب پنجم
۱۳۷۶. قم	مرکز جهانی علوم اسلامی	-	۸. زبان انقلاب. کتاب ششم
۱۳۷۳	انتشارات بین‌المللی الهدی	رستم اف	۹. دریچه‌ای به زبان فارسی
مشهد-۱۳۷۹	نشر آینه اندیشه	الله‌وردی آذری نجف‌آباد	۱۰. فارسی حرف بزیم (فارسی آسان (۱)
چاپ دوم/۱۳۸۴	مؤلف	صدیقه بنائی	۱۱. آموزش زبان فارسی
چاپ دوم/۱۳۷۷	دبیرخانه شورای گسترش ز بان و ادبیات فارسی	مهدی ضرغامیان	۱۲. دوره آموزش زبان فارسی. جلد دوم
۱۳۸۰	دبیرخانه شورای گسترش ز بان و ادبیات فارسی	مهدی ضرغامیان	۱۳. دوره آموزش زبان فارسی. جلد سوم
۱۳۸۲	نشر مدرسه	ذوالفقاری و دیگران	۱۴. فارسی بیاموزیم جلد چهارم
چاپ دوم/۱۳۸۳	نشر مدرسه	ذوالفقاری و دیگران	۱۵. فارسی بیاموزیم. جلد دوم
۱۳۸۲	نشر شورا	روح الله هادی	۱۶. فارسی آسان برای عرب زبان‌ها
۱۳۸۲	نشر مدرسه	ذوالفقاری و دیگران	۱۷. فارسی بیاموزیم. جلد سوم
۱۳۷۶	دبیرخانه شورای گسترش ز بان و ادبیات فارسی	تهمینه رستم اوا	۱۸. آموزش زبان فارسی به ترکی آذری
چاپ سوم/۱۳۹۱	انتشارات دانشگاه تهران	شکوفه شهیدی و دیگران	۱۹. فارسی به فارسی
۱۳۸۷	نشر جامعه الزهرا	س.ف. رسولی موسوی	۲۰. آموزش زبان فارسی. کتاب ششم

۱۳۹۵/چاپ دوم	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	اصغر فردی و دیگران	۲۱. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ششم
۱۳۹۶/چاپ دوم	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	اصغر فردی و دیگران	۲۲. آموزش فارسی به فارسی. کتاب پنجم
۱۳۸۹	انتشارات سمت	غلامحسین غلامحسین زاده	۲۳. نگارش مقدماتی زبان فارسی
۱۳۸۹	مؤلف	احسان قبول	۲۴. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۱
۱۳۹۱/چاپ دوم	انتشارات سمت	غلامحسین غلامحسین زاده	۲۵. اصول نگارش ساده فارسی
۱۳۸۹	مؤلف	احسان قبول	۲۶. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۲
۱۳۹۱. قم.	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	بهاءالدین اسکندری	۲۷. درسینامه معرفت
۱۳۸۷. قم.	ناشر دارالزهرا	-	۲۸. تعلم اللغة الفارسیه من دون معلم
۱۳۹۳	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	بهاءالدین اسکندری	۲۹. مهارت در نوشتن
۱۳۹۰/چاپ سوم ۶	انتشارات سمت	مهیود فاضلی	۳۰. نثر ساده فارسی
۱۳۹۱	انتشارات سمت	حسین هاجری	۳۱. آموزش مقدماتی زبان فارسی
۱۳۷۸	-	ولادیمیر ایوانف	۳۲. آموزش زبان فارسی برای روس زبانان
۱۳۰۹/چاپ دوم. قم. ۹۵	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	محمود مهرآوران	۳۳. سامان سخن
۱۳۵۷	انتشارات سروش	ویلر م. تکستون	۳۴. درآمدی بر دستور زبان فارسی
۱۳۹۰/چاپ سوم	شورای گسترش زبان و ادب یات فارسی	احمد صفارمقدم	۳۵. زبان فارسی. جلد سوم: ایران امروز
۱۳۸۶	شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	احمد صفارمقدم	۳۶. زبان فارسی. جلد چهارم: تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران
۱۳۵۰	وزارت فرهنگ و هنر	ثمینه باغچه بان	۳۷. فارسی برای غیرفارسی زبانان
۱۳۴۹. تهران	مکتب الاسدی	حسین محقق	۳۸. معلم اللغة الفارسیه
چاپ چهارم/۱۳۹۳	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی	احمد زهرایی و اصغر فردی	۳۹. آموزش فارسی به فارسی. کتاب چهارم
۱۳۸۳. قم.	مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی	-	۴۰. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ششم
۱۹۷۶	پرسش	بزرگ علوی و مانفرد لورنز	۴۱. آموزش زبان فارسی برای آلمانی زبانها
چاپ سوم/۱۳۹۰	نشر رهنا	علاءالدین بازارگادی	۴۲. فارسی آسان. کتاب چهارم
چاپ دوم/۱۳۹۳	مؤلف	احسان قبول	۴۳. آموزش نوین زبان فارسی. جلد سوم
۱۳۷۹	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	محسن راثی	۴۴. مقدمه فی اللغة الفارسیه
چاپ دوم/۱۳۹۳	مؤلف	احسان قبول	۴۵. آموزش نوین فارسی. جلد چهارم

۱۳۴۴	انتشارات دانشگاه تهران	منوچهر ستوده	۶۶. فارسی برای انگلیسی زبانان. کتاب دوم
۱۳۸۶. تهران	انتشارات بین‌المللی الهدی	تهمینه رستم اوا	۴۷. آموزش زبان فارسی
چاپ دوم/۱۳۷۷	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	جلیل بانان صادقیان	۴۸. آموزش زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان. جلد دوم
۱۳۷۶	شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی	مهدی ضرغامیان	۴۹. دوره آموزش زبان فارسی. جلد اول
۱۳۸۷. تهران	شورای گسترش زبان و ادب فارسی	حامد رضیئی	۵۰. فارسی نوشتاری-گفتاری (۱) با تکیه به فرهنگ و هنر ایران
۱۳۸۲	نشر مدرسه	ذوالفقاری و دیگران	۵۱. فارسی بیاموزیم. جلد پنجم
چاپ دوم/۱۳۹۱	انتشارات سمت	محمد دانشگر	۵۲. شعر ساده فارسی
۱۳۹۳	نشر علم	ایرج شهبازی	۵۳. داستان رستم و اسفندیار
۱۳۹۶	نشر روزنه	ایرج شهبازی	۵۴. سخن آشنا. بیست و پنج غزل از حافظ
۱۳۹۶	نشر روزنه	ایرج شهبازی	۵۵. با سی مرغ تا سیمرغ
۱۳۹۴. مشهد	مؤلف	احسان قبول	۵۶. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۵
چاپ اول	انتشارات دانشگاه تهران	شکوفه شهیدی	۵۷. فارسی به فارسی

۳. کتاب‌هایی که در کنار استفاده از اثر ادبی، قواعد ادبی را نیز آموزش داده‌اند (جدول ۶):

ادبیات با آنکه محصولی زبانی است ولی تفاوت‌هایی با انواع دیگر محصولات زبان دارد که از میان ۸۶ جلد کتاب، تنها در ۲۱ جلد (۲۴ درصد) به ضرورت آموزش این تفاوت‌ها توجه شده و به شرح و تفسیر یکی از قواعد ادبی (زبانی، بلاغی، عروض، قافیه، انواع ادبی، قالب‌های شعری و...) پرداخته‌اند.

جدول ۶. کتاب‌هایی که در کنار استفاده از اثر ادبی، قواعد ادبی را نیز آموزش داده‌اند:

عنوان	مؤلف/مؤلفان	ناشر/سال‌نشر/شماره چاپ	قواعد ادبی آموزش داده شده
۱. راهنمای زبان فارسی	رستم اف. ل. ضیابک پور و یدالله ثمره	انتشارات بین‌المللی الهدی / چاپ اول/ ۱۳۷۴	آموزش عروض و تقطیع شعر
۲. آموزش زبان فارسی. دوره پیشرفته. کتاب چهارم	یدالله ثمره	نشر بین‌المللی الهدی / چاپ چهارم/ ۱۳۸۴	تعریف غزل- ردیف و قافیه و برخی آرایه‌های ادبی
۳. فارسی بیاموزیم. جلد سوم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه / ۱۳۸۲	برخی تفاوت‌های زبانی اشعار
۴. آموزش زبان فارسی. کتاب ششم	س.ف. رسولی موسوی	نشر جامعه الزهرا/ ۱۳۸۷	ردیف، قافیه و برخی قالب‌های شعری
۵. آموزش زبان فارسی. کتاب سوم	س.ف. رسولی موسوی	نشر جامعه الزهرا/ ۱۳۸۷	آموزش کنایه
۶. آموزش فارسی به فارسی. کتاب ششم	اصغر فردی و دیگران	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی/ چاپ دوم / ۱۳۹۵. قم	ردیف، قافیه، برخی قالب‌های شعری و آرایه‌های ادبی

۷. آموزش فارسی به فارسی. کتاب پنجم	اصغر فردی و دیگران	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی/چاپ دوم ۱۳۹۶/قم	ردیف، قافیه، بیت. برخی ویژگیهای نثر کهن و برخی از آرایه‌های ادبی
۸. مهارت در نوشتن	بهاء الدین اسکندری	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی/۱۳۹۳	جابه‌جایی ارکان جمله در آثار ادبی. انواع حذف. ب. رخی ویژگی‌های زبانی و آرایه‌های ادبی
۹. آموزش زبان فارسی برای روس زبانان	ولادیمیر ایوانف	- / ۱۳۷۸	آموزش بحر عروضی یک غزل
۱۰. زبان فارسی. جلد چهارم: تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران	احمد صفارمقدم	شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی/۱۳۸۶	آموزش برخی قواعد زبانی شعر
۱۱. آموزش فارسی به فارسی. کتاب چهارم	احمد زهرایی و اصغر فردی	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی/چاپ چهارم/قم ۱۳۹۳	آموزش خوانش شعر
۱۲. آموزش زبان فارسی	تهمینه رستم اوا	انتشارات بین المللی الهدی/۱۳/تهران	آموزش برخی تفاوت‌ها و دشواری‌های گونه ادبی زبان
۱۳. فارسی بیاموزیم. جلد پنجم	ذوالفقاری و دیگران	نشر مدرسه/۱۳۸۲	آموزش انواع ادبی و برخی تفاوت‌های زبانی آثار ادبی
۱۴. برگزیده متون نثر فارسی	پگاه خدیش	نشر علم/۱۳۹۳	برخی ویژگی‌های نثر ادبی کهن
۱۵. شعر ساده فارسی	محمد دانشگر	انتشارات سمت/ چاپ دوم/ ۱۳۹۱	آموزش قالبهای شعر. وزن، ردیف و قافیه و خوانش شعر
۱۶. داستان رستم و اسفندیار	ایرج شهبازی	نشر علم/۱۳۹۳	ویژگی‌های زبانی و سبکی شاهنامه
۱۷. سخن آشنا. بیست و پنج غزل از حافظ	ایرج شهبازی	نشر روزنه/۱۳۹۶	ویژگی‌های زبانی و سبکی غزلیات حافظ
۱۸. با سی مرغ تا سیمرغ	ایرج شهبازی	نشر روزنه/۱۳۹۶	ویژگی‌های زبانی و سبکی منطق الطیر عطار
۱۹. درآمدی بر دستور زبان فارسی	ویلر م. تکستون	انتشارات سروش/۱۳۵۷	آموزش دستور زبان ادبیات کهن
۲۰. آموزش زبان فارسی برای غیرفارسی زبانان. جلد دوم	جلیل بانان صادقیان	دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی. چاپ دوم. ۱۳۷۷	آموزش برخی نکات ادبی درباره ابیاتی از حافظ
۲۱. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۵	احسان قبول	مؤلف/۱۳۹۴	آموزش برخی نکات ادبی در یک رباعی از خیام

از مجموع ۸۶ جلد کتاب مورد بررسی ما، در مقدمه شش جلد کتاب (حدود هفت درصد)، معیارهایی برای گزینش اثر ادبی ارائه شده‌است. همانطور که در جدول می‌بینیم هریک، معیارهایی همچون پختگی، انسجام، زیبایی، سادگی و پرهیز از سطحی و بی‌مایه بودن ارائه داده اما هیچ‌یک به تعریف و تشریح این شاخصه‌ها نپرداخته‌اند.

جدول ۷. کتاب‌هایی که برای گزینش اثر ادبی معیاری ارائه کرده‌اند:

عنوان کتاب	مؤلف/ مؤلفان	ناشر	سال نشر	معیارهای گزینش ذکر شده در مقدمه
۱. فارسی بیاموزیم. جلد پنجم ویژه ادبیات	ذوالفقاری و دیگران	مدرسه	۱۳۸۲	در انتخاب این آثار کوشیده‌ایم که هر متن علاوه بر پختگی، انسجام و زیبایی، دارای مفاهیم بلند و ارزشمند انسانی و اخلاقی نیز باشد تا بدین ترتیب گوشه‌ای از فرهنگ و تمدن عظیم ایرانی را فرا روی خوانندگان خود قرار داده باشیم.
۲. شعر ساده فارسی.	محمد دانشگر	سمت	۱۳۹۱	چون هدف آموزش خوانش شعر است، نمونه‌ها بیشتر از بین شعرهای ساده انتخاب شده است.
۳. داستان رستم و اسفندیار	ایرج شهبازی	علم	۱۳۹۳	هنگام گزینش ابیات تلاش شده علاوه بر آنکه انتخاب‌ها سطحی و بی‌مایه نباشند، از پیچیدگی‌ها و دشواری‌های معمول نیز به دور باشند.
۴. سخن آشنا؛ بیست و پنج غزل از حافظ	ایرج شهبازی	روزنه	۱۳۹۶	هنگام گزینش ابیات تلاش شده علاوه بر آنکه انتخاب‌ها سطحی و بی‌مایه نباشند، از پیچیدگی‌ها و دشواری‌های معمول نیز به دور باشند. غزل‌ها به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که تصویر روشنی از کلان اندیشه‌های حافظ و همه انواع شعر او در اختیار خواننده قرار دهند.
۵. با سی مرغ تا سیمرغ	ایرج شهبازی	روزنه	۱۳۹۶	هنگام گزینش ابیات تلاش شده علاوه بر آنکه انتخاب‌ها سطحی و بی‌مایه نباشند، از پیچیدگی‌ها و دشواری‌های معمول نیز به دور باشند.
۶. آموزش نوین زبان فارسی. جلد ۵	احسان قبول	مؤلف	۱۳۹۴	با بیان اشعار و حکایاتی از ادب فارسی ضمن آنکه فارسی‌آموز را با افق‌هایی از فرهنگ و ادب ایران آشنا می‌کند توانایی و دقت زبانی را افزایش می‌دهد

نتیجه‌گیری:

ادبیات فارسی ارزشمندترین محصول مکتوب زبان فارسی است که می‌تواند به عنوان منبعی مهم و ضروری برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان مورد استفاده قرار بگیرد. برخی از مؤلفان حوزه آرفا در جای‌جای منابع خوانداری خود از ادبیات فارسی بهره برده‌اند ولی بررسی‌های اجمالی نشان می‌داد که این بهره‌مندی، اندک، محدود، ساده‌شده و اغلب بر اساس ذوق و سلیقه مؤلف بوده تا براساس اصول آموزشی و یا نیاز فارسی‌آموزان؛ به همین خاطر بر آن شدیم تا با گردآوری منابع آرفا بر اساس «کتابشناسی توصیفی آرفا» تألیف دبیرمقدم و دیگران (۱۳۹۶)، به بررسی دقیق و همه‌جانبه آثار ادبی به کار رفته در آنها بپردازیم. از مجموع ۲۳۹ جلد کتاب بررسی شده در این کتابشناسی به علاوه تعدادی از تألیفات آرفا در سال ۹۷، به ۱۹۹ جلد کتاب (جدول ۱) دسترسی پیدا کردیم و این آثار را از منظر ادبیات مورد واکاوی قرار دادیم. با روش توصیفی-تحلیلی به این نتیجه رسیدیم که از این تعداد، شش جلد کتاب سراسر ادبیاتی بوده و با هدف آموزش ادبیات تألیف شده‌اند (جدول ۲) و هشتاد جلد کتاب از ادبیات به صورت پراکنده و یا با هدف کمک به آموزش زبان استفاده کرده‌اند (جدول ۳). بنابراین جامعه آماری اصلی ما هشتاد و شش جلد کتاب شد؛ از این تعداد، ۴۶ جلد از ادبیات به صورت ساده‌سازی شده استفاده کرده‌اند (جدول ۴). ۵۷ جلد کتاب از شعر فارسی استفاده کرده‌اند (جدول ۵). ۲۱ جلد کتاب برخی قواعد ادبی را توضیح و آموزش داده‌اند (جدول ۶) و ۶ جلد کتاب هنگام گزینش آثار ادبی از معیارهایی پیروی کرده و آنها را در مقدمه تألیفات خود توضیح داده‌اند (جدول ۷). اینگونه در پاسخ به پرسش اول و دوم دریافتیم که کمتر از نیمی از منابع مورد بررسی، از آثار ادبی بهره برده و بیش از نیمی از آنها، از ادبیات ساده‌شده استفاده کرده‌اند. در پاسخ به پرسش سوم دریافتیم که بیشتر کتاب‌های مورد بررسی، از شعر استفاده کرده‌اند که این خود نشان از ارزش و ظرفیت‌های آموزشی بالای آن دارد. در پاسخ به پرسش چهارم و پنجم نیز دیدیم که تعداد بسیار کمی از آثار به آموزش قواعد ادبی روی آورده و اغلب مؤلفان آرفا، براساس ذوق و سلیقه شخصی دست به گزینش آثار ادبی زده و از متر و معیاری برای گزینش پیروی نکرده‌اند.

منابع

- اسماعیلی، رضا. *تهیه و تدوین متون خواندن با تکیه بر آموزش نکته‌های فرهنگی برای سطح پیشرفته زبان‌آموزان غیرفارسی‌زبان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهیدبهشتی. ۱۳۸۳.
- پایور، جعفر؛ شیخ در بوته‌روش‌های بازنویسی و بازآفرینی و ترجمه و پرداخت در آثار ادبی؛ تهران: نشر اشراقیه، ۱۳۸۰.
- تقوی، محمد. هادی‌زاده، محمدجواد؛ «آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بر پایه رویکرد داستان‌گویی با تکیه بر داستان‌های مثنوی»؛ مجله پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی، دوره ۴، شماره ۲، ۱۳۹۶، ۳۱۷-۳۴۰.
- حقی، معصومه. عبدالکریمی، سپیده؛ «بررسی میزان بهره‌گیری از متون ادبی در درسنامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان»؛ مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، ۱۳۹۵.
- حقی‌کومله، معصومه. *بررسی بهره‌گیری از متون ادبی فارسی برای تهیه و تدوین درسنامه‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهیدبهشتی تهران. ۱۳۹۵.
- دبیرمقدم، محمد و دیگران؛ *کتابشناسی توصیفی آرفا*؛ تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۶.
- ذوالفقاری، حسن؛ *زبان و ادبیات عامه ایران*؛ تهران: سمت، ۱۳۹۴.
- رضای یزدی، مریم. *استفاده از متن‌های ادبی برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ۱۳۸۰.
- زرین‌کوب، عبدالحسین؛ *نقد ادبی*؛ چاپ چهارم؛ تهران: نشر امیرکبیر، ۱۳۶۹.
- شایگان، داریوش؛ *پنج اقلیم حضور*؛ تهران: نشر فرهنگ معاصر، ۱۳۹۳.
- ضرغامی، محمود. *تهیه متون خواندن برای سطح متوسط فارسی‌آموزان غیرفارسی‌زبان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهیدبهشتی تهران. ۱۳۸۴.
- عشقوی، ملیحه؛ «*بهره‌گیری از ادبیات در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*»؛ گلبانگ آشنایی (مجموعه مقالات هفتمین مجمع بین‌المللی استادان زبان و ادبیات فارسی)، تهران: انتشارات شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی.
- علاءالدین، نقی. *تهیه و تدوین متون خواندن با تکیه بر متون ادبی نثر معاصر برای زبان‌آموزان غیرفارسی‌زبان سطح پیشرفته*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهیدبهشتی تهران. ۱۳۸۹.
- فرخ، پریسا. *بررسی تأثیر ساده‌سازی متن بر درک مطلب خواندن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهیدبهشتی تهران. ۱۳۸۰.

- کالر، جانانان؛ *بوطیقای ساخت‌گرا-ساخت‌گرایی، زبان‌شناسی و مطالعه ادبیات*؛ مترجم کوروش صفوی، تهران: نشر مینوی خرد، ۱۳۸۸.
- گودرزی، حسین؛ *گفتارهایی درباره زبان و هویت*؛ تهران: انتشارات تمدن ایرانی، ۱۳۸۴.
- لازار، گیلیان؛ *ادبیات و آموزش زبان*؛ مترجم محمد غضنفری، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
- مثمر، مینا. *استفاده از داستان کوتاه فارسی در آموزش خواندن، تأثیر ارائه زندگی نویسنده پیش از خواندن بر درک مطلب داستان کوتاه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ۱۳۸۲.
- معیری، اکرم. *آموزش شعر فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ۱۳۸۰.
- مورسیا، ماریان سلس. هیلز، شارون؛ *فنون تدریس دستورزبان*؛ مترجم پرویز بیرجندی و سیداکبر میرحسینی، تهران: نشر آتیه، ۱۳۷۸.
- مهرداد، اصغرپورماسوله. *تحلیل نقش ادبیات در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و طراحی الگوی مناسب*، رساله دکتری. دانشگاه تربیت مدرس تهران. ۱۳۹۷.
- نیاورانی، حمیرا. *بررسی ساختار کنایه در زبان فارسی و چگونگی آموزش آن به غیرفارسی‌زبانان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ۱۳۸۳.

Brumfit, Christopher and Carter, Ronald; *Literature and languageteaching*.Oxford university press.(2000).

De riverol J. Elliott; *Literature in the Teaching of English as a foreing language*. Revista Alicantina de studios ingleses 4 .(1991).pp 65-69.

Jonathan, P.A.Sell; *why teach literature in the foreign language classroom?*. Journal of research and innovation in the language classroom. (2005).15. pp 86-93.

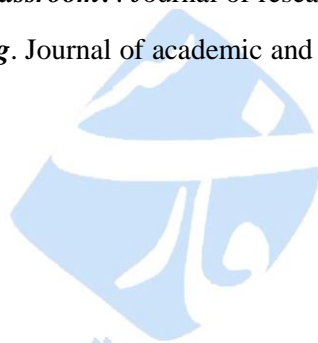
Khatib,Mohammad. Rahimi, AH; *Literature and language teaching*. Journal of academic and applied studies. (2012).vol 2. 6.pp 32-38.

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

انجمن علمی زبان ادبیات فارسی

چهارمین همایش ملی آموزش زبان فارسی - ۱۳۹۹

www.anjomanfarsi.ir